

TEMA BROJA: TOTALITARNI REŽIMI

STALJIN – PROFIL DIKTATORA**Sergej Filipović**

Josif Visarionovič Džugašvili Staljin, koji je izravno ili neizravno prouzrokovao smrt nekoliko milijuna ljudi, smatra se jednim od najvećih diktatora 20.st. Anton Antonov-Ovsejenko navodi da je kolektivizacija poljoprivrede, raskulaćivanje i glad izazvana tim događajima odnijela dvadeset i dva milijuna života, da je strahovlada 1935.-1941. potukla još devetnaest milijuna nesretnika (toliko ih je bilo uhićeno, nisu svi pobijeni), a represivni zahvati za vrijeme Drugog svjetskog rata uzeli su još devet milijuna života. Ako

bismo sve to zbrojili, dolazimo do fascinantne brojke od pedeset milijuna Staljinovih žrtava (Antonov-Ovsejenko, 1986: 219, 312).. Iako se ne može reći da je Staljin izravno kriv za svaki oduzeti život, neupitna je njegova odgovornost kao državnika, ali i čovjeka, za zločine počinjene tijekom njegove vladavine. Imajući te podatke, postavlja se pitanje psihičkog zdravlja osobe koja je svojim postupcima u smrt odvela milijune ljudi. Stoga ću u nastavku teksta govoriti o Staljinovom karakteru, počevši od njegovog djetinjstva i odnosa s roditeljima, o njegovim školskim danima te naposljetku o njegovom ponašanju u odrasloj dobi.

Staljinovo podrijetlo i djetinjstvo

Staljinov otac Visarion Ivanovič Džugašvili, oko 1875. godine napustio je selo Didi-Lilo, nedaleko od Tbilisija te se naselio u gruzijskom općinskom središtu Goriju. Tamo je otvorio malu postolarsku radionicu. On je bio sin gruzijskih seljaka, koji su samo deset godina prije njegovog rođenja još bili kmetovi. U Goriju se oženio djevojkom sličnog skromnog podrijetla, Ekaterinom Geladze, čiji je otac bio kmet Grigorij Geladze iz sela Gambareuelija. Ona je, vjerojatno, kao kći siromašnih seljaka došla u grad da bi se zaposlila kao sluškinja u nekoj armenskoj ili ruskoj obitelji srednjeg staleža. Kada se udala, Ekaterina je imala svega petnaest godina. Unajmili su bijednu kućicu na samom rubu Gorija i plaćali za nju rubalj i pol mjesečno. «Kućica

Staljinova rodna kuća u Goriju, Gruzija

je imala samo kuhinju i jednu sobu, kojoj je površina iznosila tek pet kvadratnih metara. Unutra je uvijek bilo mračno, jedino svjetlo koje je ulazilo u nju, bilo je kroz jedan jedini mali prozor. Iz sobe se izlazilo na dvorište, iz kojega bi, za kišnih dana, prodirala voda i blato. Pod u kući bio je od golih opeka, a sav se namještaj sastojao od malog stola, jedne jedine stolice, divana i kreveta od dasaka na kojem je ležala slamarica.» (Deutscher, 1967: 19-20). U tom mračnom stanu, kao četvrto dijete, kada Ekaterina još nije imala ni dvadeset godina, 21. prosinca 1879., rodio se mali Josif. Troje djece koje je rodila prije njega, nije doživjelo njegovo rođenje, već su ubrzo nakon poroda preminuli.

Staljin je djetinjstvo proveo u istoj onoj bijedi u kojoj je rođen. Njegov otac Visarion pokušao se uspeti na razinu nižeg srednjeg staleža, ali nije uspio. Kao postolar premalo je zarađivao pa je i Ekaterina morala puno raditi. Visarion se propio te je i ono malo što je zaradio trošio na votku. Postoje tvrdnje i da je bio grub i okrutan prema ženi i sinu, to je zasigurno ostavilo traga na Staljinovu karakteru. «Strašne batine koje nije zaslužio učinile su dječaka jednako mračnim i okrutnim kakav mu je bio otac. Od očeve okrutne bezosjećajnosti branio se sumnjičavošću, nepovjerenjem, budnošću, oprezom, laganjem, pretvaranjem i izdržljivošću.» (Deutscher, 1967: 21). Kad je propao kao samostalan obrtnik, Visarion je napustio i obitelj i Gori te otišao u Tbilisi gdje se zaposlio kao radnik u tvornici cipela. Čini se da je to doživio kao veliko poniženje. Htio je postati vlastiti gazda, a postao je nadničarski rob. Vjerojatno je to razlog

**Visarion Džugašvili,
Staljinov otac**

njegovog silnog bijesa i razdražljivosti. Visarion je umro u Tbilisiju 1890. godine. Staljinu je tada bilo jedanaest godina. Iako neki izvori govore da je Staljin mrzio oca (Green, 2006: 323-324), ne može se točno reći koliki je utjecaj na Staljina imao njegov otac jer o njemu i nema previše podataka. No vrlo je vjerojatno da je upravo zbog odnosa s ocem Staljin osjećao ogorčenje prema onima koji vladaju te prema svakome tko je bio iznad njega (Green, 2006: 324). Puno više podataka ima o njegovoj majci Ekaterini.

«Ekaterina je posjedovala beskrajnu strpljivost i podložnost tipične orijentalne seljanke. Svoju sudbinu podnosila je postojano i hrabro, ne ljuteći se na muža.

Svu nježnost, koju je posjedovala, namijenila je jedinom preživjelom djetetu. Bila je duboko pobožna, i vjera i crkva bijahu za nju jedina utjeha u svakoj patnji i nesreći. Bila je osim svega još i nepismena, i tek je u starosti naučila čitati i pisati, urađivši to samo zato da tako pokaže kako je dostojna majka svoga slavnog sina. Svi koji su je poznavali divili su se njezinom smirenom, suzdržljivom dostojanstvu, koje neki ljudi steknu nakon dugog života provedenog u brigama, ne dopuštajući da im gorčina zbog takvog života zamrlja karakter.» (Deutscher, 1967: 22).

**Ekaterina Džugašvili,
Staljinova majka**

Iako ga je ponekad tukla, njegova majka željela je da bude uspješan, štedjela je, radila kao švelja i pralja, a sve zato da bi voljenog sina poslala u crkvenu školu u Goriju. Unatoč toj činjenici, njegov odnos s majkom je dvojak. Ona je njega voljela te mu je usadila osjećaj samopouzdanja, vjere u vlastite sposobnosti. Samo se jednom obratila vanjskom svijetu i tada je rekla: «On je uvijek bio dobar dječak... Nikad ga nisam morala kažnjavati. Marljivo je učio, stalno čitao i prepričavao, pokušavao razumjeti svaku stvar. Pohađao je školu od svoje osme godine.» (Souvarine, 1989: 19). S druge strane, Staljinov odnos

prema majci može se tumačiti kroz nekoliko konkretnih primjera, između kojih je vrlo znakovit onaj da majci, iako je bila jako pobožna, nakon njezine smrti nije došao na pogreb niti je dopustio da joj se stavi križ na grob. (Green, 2006: 323). Jedan od Staljinovih biografa Anton Antonov-Ovsejenko navodi još jedan događaj koji potkrepljuje tezu da nije volio svoju majku. Kada je 1927. došao je u Tbilisi i ugledao svoju majku među svijetom koji ga je dočekaao, on joj je tad dobio: «I ti si došla stara kurvo?» (Antonov-Ovsejenko, 1986: 239).

Školski dani

Staljin je polazio školu u Goriju pet godina (1888. – 1893.). Obično je bio ili najbolji ili jedan od najboljih učenika u razredu. Učitelji i učenici brzo su zapazili da taj siromašni dječak posjeduje iznimnu sposobnost pamćenja i da uči gotovo bez napora. Također su uvidjeli da posjeduje sklonost isticanju, želju da nadvisi sve svoje kolege i vršnjake, a ta je sklonost dolazila kod njega do izražaja to više što je on otkrivao da većina njegovih «drugova» potječe iz obitelji bogatijih od njegove i da ga neki, svjesni te razlike, gledaju svisoka. «Ali on je, kad bi bili u razredu, bio iznad njih, jer je odgovarao i lakše i bolje nego razmaženi sinovi trgovaca vinom ili žitom, a na školskom dvorištu bio je od njih toliko spretniji i hrabriji, toliko poduzetniji, te su svi dopuštali da im naređuje i zapovijeda taj postolarski sin.» (Deutscher, 1967: 23). Tada je Staljin prvi put u životu osjetio klasne razlike i klasnu mržnju, ali je pokazao i svoju moć upravljanja drugim ljudima. Iz toga doba potječu još dva primjera te njegovi moći. U prvom se vidi njegova želja za vlasti. «Najomiljenija Sosina (Staljinov nadimak) igra bila je «krivi» (kolektivni dječji boks). Postojale su dvije momčadi boksača: oni koji živjeli u gornjem gradu i predstavnici donjega grada. Mlatili

su jedni druge nemilosrdno, a mali kržljavi Soso bio je jedan od najspretnijih boraca. Znao se on iznenada naći iza leđa snažnoga protivnika. Ali uhranjena djeca iz donjega grada bila su snažnija. I tada je Ceradze, najsnažniji boksač u gradu, ponudio Sosi da prijeđe k njima, ali on je odbio jer je u svojoj momčadi bio prvi.» (Radzinski, 2000: 29). Drugi primjer pokazuje njegovu sposobnost organiziranja i upravljanja ljudima jačim od sebe. «Organizirao je društvo najsnažnijih dječaka i nazvao ga – «Tri mušketira». Petja Kapanadze, Mihail Ceradze, Griša Giludžidze imena su dječaka koji su bespogovorno izvršavali sve naredbe omlenog d'Artagnana – Sose.» (Radzinski, 2000: 29). Staljin je kasnije pokazao brigu za svoja tri prijatelja iz mladih dana te im je i u starosti slao pisma i pomoć.

Dr. Vivian Green navodi kako se Staljin često poistovjećivao s junačkim likovima iz priča koje je rado čitao. Omiljeni mu je lik bio hrabri odmetnik Koba, koji se neprijateljima uvijek osveti zbog nepravde. O njemu je čitao u romantičnom romanu Ocubojica, Aleksandra Kazbebiga (Green, 2006: 324). Staljin je očito sanjario da će jednom i on biti hrabri Koba, koji će se vratiti i svima onima koji su mu nanijeli kakvu nepravdu, pokazati tko je on. Također se divio Ivanu Groznom i Petru Velikom (Green, 2006: 322).

Kako je Staljin bio jedan od najboljih učenika u razredu, a i njegova majka imala je izrazitu želju da njezin sin postane školovan čovjek kojega će svi cijeniti, upisao se u sjemenište. Činjenica da je komunistički vođa u mladosti pohađao sjemenište danas zvuči, u najmanju ruku, neobično, no treba uzeti u obzir da je komunističku, a time i ateističku ideologiju, Staljin prihvatio nešto kasnije. To sjemenište u Tbilisiju bilo je jedina visoka škola u Gruziji, a time i mjesto gdje su se sudarale stare feudalno-kmetske ideje s novim naprednim društveno-političkim idejama. Deutscher

navodi kako je sjemenište nalikovalo na kasarnu i kako je krut bio život u njemu. Od učenika se zahtijevalo da prekinu sve veze s vanjskim svijetom, dnevno su imali najviše dva sata slobodno. Imali su dugotrajna predavanja o skolastičkoj teologiji i molitvama. Posebno teško bilo je siromašnim učenicima, napola su gladovali, a u svakoj učionici bilo ih je natrpano dvadeset do trideset (Deutscher, 1967: 29). Vrlo je vjerojatno da je Staljin upravo u tom trenutku osjetio prijezir prema religiji te uočio licemjerstvo crkvenog i državnog ustrojstva u kojem siromašni izvlače deblji kraj. Taj osjećaj samo je pojačalo pravilo da je svako kršenje strogih i krutih propisa značilo zatvaranje u ćelije. Upravitelj sjemeništa i kaluđeri morali su imati potpunu kontrolu nad svima, tako da učenici nisu smjeli podizati knjige iz svjetovnih knjižnica, a privatne su im stvari neprestano bile pretraživane. Čini se da je Staljin dosta naučio iz tog modela ponašanja jer njegovo je vođenje budućeg SSSR-a jako podsjećalo na kontrolu i strogost redovnika u sjemeništu. Unatoč silnim zabranama, Staljin je uspijevaao doći do knjiga te ih je volio čitati. Njegov školski kolega G.

Glurdžidze opisao ga je ovako: «Ponekad smo čitali u kapelici za vrijeme bogoslužja, skrivajući knjige ispod klupe. Samo se po sebi razumije da smo to morali raditi s najvećim oprezom da nas ne uhvate učitelji. Knjige su bile Josifovi nerazdvojni prijatelji i od njih se on nije rastajao čak ni za vrijeme jela...Kad god bi ga netko nešto zapitao, on bi uvijek dobro promislio i tek onda odgovorio.» (Deutscher, 1967: 32). Ta njegova svojeglavost i odupiranje pravilima dovela ga je u probleme i nekoliko je puta završio u ćeliji. U kolovožu 1898. godine, gotovo devetnaestogodišnji Staljin ulazi u tajnu socijalističku organizaciju pod nazivom Mesame Dasi (Deutscher, 1967: 33). Ulazak u tu organizaciju bio je iznimno opasan jer se o tako nečemu u sjemeništu

nije smjelo progovoriti ni riječ. Znao je da će se, ako želi ostati u sjemeništu, morati skrivati, lagati i pretvarati. On je to neko vrijeme radio s uspjehom, zahvaljujući svojoj inteligenciji i promišljenosti. No u jednom trenutku ipak je prevladala njegova samoživost, Koba u njemu, te je postao grub i osoran prema osoblju sjemeništa. Uskoro je iz njega i izbačen, u svibnju 1899. godine. Postoji nekoliko verzija o razlozima izbacivanja. Službeno obrazloženje je: da «zbog nepoznatih razloga» nije pristupio završnim ispitima, ali je on sam za sebe

Staljin (1902.)

kasnije govorio da se to dogodilo «zbog propagiranja marksizma» (Deutscher, 1967: 38). Njegova majka, pak, kategorički poriče da je on bio izbačen iz škole: «On nije bio istjeran. Ja sam ga uzela zbog njegova slaba zdravlja. Kad je ušao u sjemenište imao je petnaest godina i bio je jedan od najjačih dječaka. Ali, prekomjerni rad do njegove devetnaeste godine izmorio ga je, te su mi liječnici rekli da bi mogao dobiti tuberkulozu. Ja sam ga, dakle, ispisala iz škole. On nije htio da je napusti...» (Souvarine, 1989: 19-20).

Nakon izbacivanja iz sjemeništa, započinje njegova revolucionarna i politička karijera, no u ovom tekstu

neće biti govora o tome, već o njegovoj osobnosti i ponašanju.

Staljinov vanjski izgled

Stara narodna poslovice kaže: «Tijelo je ogledalo duše». Stoga bismo se mogli pozabaviti Staljinovim vanjskim izgledom i uvidjeti ima li u toj staroj narodnoj poslovice istine. Jedan od prognanika u Turuhansku¹ dao je Staljinov opis iz mladih dana: «Bio je krupan, srednje visine, spuštenih brkova, guste kose, niska čela i kratkih nogu» (Overy, 2005: 7). Iako se to iz prethodnog opisa

¹ Selo u Sibiru korišteno kao logor za političke protivnike

ne može zaključiti, Staljin je bio visok svega 163 cm (Antonov-Ovsejenko, 1981: 254), dakle veoma nizak. No na većini fotografija koje možemo vidjeti, on se čini kao veoma visok i snažan čovjek. Očito je pokušavao sakriti svoj niski rast. Tako misli i jedan od njegovih brojnih biografa, Anton Antonov Ovsejenko, te navodi da je Staljin za fotografiranje birao niže ljude kako bi on ispadao viši (Antonov-Ovsejenko, 1986: 254). Kad mu je bilo šest ili sedam godina, Staljin je obolio od velikih boginja i lice mu je zbog toga ostalo izbrzdano.

Ozbiljno se razbolio i kad je dobio otrovanje krvi od čira koji mu je izbio na lijevoj ruci. Isaac Deutscher navodi da je ta bolest bila tako ozbiljna da je sam Staljin poslije pričao kako mu je malo nedostajalo da tad umre. Kad je napokon ozdravio, otkrio je da teško savija lijevu ruku u laktu. Ta posljedica trovanja pratit će ga cijeli život te će zbog tog problema 1916. biti

proglašen nesposobnim za vojsku (Deutscher, 1967: 20). Još je jedna njegova tjelesna mana to što je imao sljubljene drugi i treći prst na lijevoj nozi. Vivian Green navodi da je zbog svog neuglednog izgleda te uz svoje fizičke mane, možda imao osjećaj manje vrijednosti (Green, 2006: 322). Antonov-Ovsejenko puno je oštrije te kaže da su njegove tjelesne mane, zajedno s njegovom duševnom izopačenošću, urodile velikom mržnjom koja se u pojedinim prilikama pretvarala u krajnju opakost (Antonov-Ovsejenko, 1986: 254).

Staljin – sadist?

Kako bismo odgovorili na pitanje ima li u Staljinovom karakteru elemenata sadizma, potrebno je, prije svega, dati definiciju samog pojma: «Srž sadizma,

zajednička svim njegovim manifestacijama, je strast za posjedovanjem apsolutne i neograničene vlasti nad živim bićem, bilo životinjom, djetetom, ženom ili muškarcem.» (Fromm, 1986.: 117). Jedan od najcjenjenijih psihologa dvadesetog stoljeća Erich Fromm uopće ne sumnja u tvrdnju da je Staljin bio sadist. On u svom djelu *Anatomija ljudske destruktivnosti* spominje Staljina kao klasičan primjer neseksualnog, mentalnog i fizičkog sadizma. Staljin je često osobno izdavao naređenja o vrsti mučenja koju treba primijeniti na zatvoreniku.

Staljinova fotografija nakon uhićenja (1911.)

«Jedan poseban oblik u kome je Staljin uživao bio je da uvjeri ljude u njihovu sigurnost da bi ih samo dan ili dva kasnije dao uhititi.» (Fromm, 1986: 113). Na taj je način žrtva bila više pogođena jer se osjećala sigurnom.

Staljin je u tome

uživao jer je imao gotovo apsolutnu moć i vlast nad tim nesretnim osobama. Zhores Medvedev² navodi primjer takvog Staljinovog ponašanja. Slavni povjesničar i publicist Yuri Steklov, uznemiren svim uhićenjima, telefonirao je Staljinu i tražio sastanak s njim. Staljin ga je srdačno primio, uvjerio ga da nije u opasnosti, da ga Partija poznaje i da mu vjeruje te da se ništa ne brine. Iste je večeri Steklov bio uhićen (Fromm, 1986: 114).

Staljin nije imao milosti ni prema visokim partijskim čelnicima. Tako postoje podatci da je znao dati uhititi njihove žene i djecu te ih držati u logorima za prisilni rad. U isto to vrijeme, njihovi muževi morali su raditi svoj posao, klanjati se i cviliti pred Staljinom, a pritom se Staljina čak nisu usudili ni pitati za njihovo puštanje. Tako su bili uhićeni žena i sin Otta Kuusinen,

jednog od vodećih dužnosnika Kominterne³. Staljin je pitao Kuusinen zašto ih nije probao osloboditi. Kuusinen je na to odgovorio: «Očito su postojali ozbiljni razlozi za njihovo uhićenje». Staljin se na to nasmijao i naredio puštanje Kuusinenovog sina (Fromm, 1986: 114-115). Očigledno je da Staljin to nije učinio zato što mu je bilo žao Kuusinenovog sina, već zato da bi opet pokazao da on drži svačiji život u svojim rukama. Ti su ljudi u tim situacijama gubili samopoštovanje i osjećaj dostojanstva. To je još jedan primjer mentalnog sadizma koji je u mnogim slučajevima gori od onog fizičkog.

Osim navedenih primjera, vrlo bitna značajka Staljinova karaktera bila je i nepredvidljivost u ponašanju i postupcima. Fromm navodi primjere ljudi za koje je naredio da budu uhićeni, ali koji su nakon mučenja i strogih osuda bili oslobođani pa čak i imenovani na visoke dužnosti. Jedan od takvih primjera stari je Staljinov prijatelj Sergej Ivanovič Kavtaradze, koji mu je jednom prilikom spasio život. On je kao bivši trockist⁴ bio proganjan u Kazan, odakle je pisao Staljinu te je odmah bio oslobođen od progonstva. Uskoro je bez ikakvih dokaza bio optužen da je planirao atentat na Staljina i poslan u ćeliju smrti. Tada je iznenada oslobođen te je čak dobio osiguran smještaj. Staljin ga je znao posjetiti, nalijevati mu juhu, zbijati šale s njim. Jednom mu je priliko tako rekao: «I još si me želio ubiti.». Fromm na to kaže: «Staljinovo ponašanje u tom slučaju izuzetno jasno pokazuje jedan element u njegovu karakteru – želju da ljudima pokaže da ima apsolutnu moć i vlast nad njima. Samo jednom svojom riječju mogao ih je ubiti, mučiti, ponovno ih spasiti, nagraditi ih; imao je moć boga nad životom i smrti, moć prirode da uzrokuje napredak i destrukciju, da nanosi bol i da liječi. Život i smrt ovisili su o njegovom hiru.» (Fromm, 1986: 117). Te Frommove riječi gotovo savršeno opisuju prirodu Staljinovog sadizma.

3 Treća internacionala, osnovanoj u Moskvi 1919 godine, koja je okupljala one stranke, nastale iz radničkog pokreta, koje su prihvatile lenjinističku teoriju i bboljševičku taktiku,

4 Komunist, ali protiv Staljina

Staljin i žene

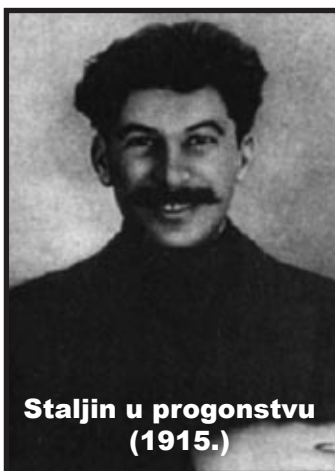
O Staljinovim ljubavnim odnosima piše Vivian Green u svom djelu *Ludilo kraljeva*. Tako saznajemo da je Staljin bio vrlo privržen svojoj prvoj ženi Ekaterini Svanidze iako je nekad bio nasilan prema njoj. Ona je umrla pri porodu, a na njezinom sprovodu Staljin je navodno rekao: «To je stvorenje mekšalo moje tvrdo srce. Kad je umrla, moja je naklonost narodu umrla s njom.». Jedan od njegovih engleskih biografa Alex de Jonge kaže da je tad postao: «psihički bogalj, koji zbog te invalidnosti nije imao pristup u svijet osjećaja, što je raspirilo njegovu zavist i mržnju» (Green, 2006: 326.-327). Staljin se oženio još jednom i to tajnicom Nadeždom Alilujevom. Ta se uvjerena komunistica navodno ustrijelila 1932. u trideset prvoj godini života u napadu teške depresije. Nakon njezine smrti, Staljin nije ostao samac, ali nije ni imao blisku družicu (Green, 2006: 327).

Postoje podatci o tome da je Staljin bio seksualni pervertit, ali te podatke treba ipak uzeti s rezervom jer je teško naći potvrdu o tome. Anton Antonov-Ovsejenko piše o nemilom događaju koji se zbio, kad je Staljin bio u progonstvu u Turuhansku. Naime, tada je on silovao trinaestogodišnju djevojčicu u kući u kojoj je bio raspoređen. Žandari su podnijeli kaznenu prijavu protiv njega te je on morao potpisati izjavu da će se oženiti djevojčicom. Ona je rodila mrtvo dijete. Navodno ju je Staljin kasnije zvao da dođe živjeti u Moskvu, no ona nije htjela, vjerojatno zbog straha (Antonov-Ovsejenko, 1986: 247). Isti autor spominje da je Staljin napravio dijete šesnaestogodišnjoj Maji Kaganovič, kćeri svoga bliskog suradnika Lazara Kaganoviča. Također, Staljin je imao i veliku zbirku pornofilmova koji su bili zaplijenjeni tokom jedne akcije, a on je tada naredio da se svi ti filmovi dopreme do njega (Antonov-Ovsejenko, 1986: 247-248). Unatoč podacima koje iznosi Antonov-Ovsejenko, Vivian Green smatra da je Staljin za seksualni život bio nesposoban i površan (Green, 2006: 327). Sve u svemu, čini se da Staljin nije bio sposoban za toplinu i suosjećanje, a to se slaže s drugim podacima koji postoje o njegovoj ličnosti.

Odnos s djecom

Staljinov odnos s djecom bio je prilično hladan, a ponekad i neprijateljski. Vjeruje se da je njegov sin Jakov, očajan zbog toga kako je otac postupao s njim, pokušao izvršiti samoubojstvo. Oca je razljutio oženivši se Židovkom. Također, za vrijeme rata, Nijemci su ga uspjeli zarobiti, što je njegov otac smatrao sramotom. Navodno su ga ustrijelili zatvorski čuvari kad je odbio navečer ući u kolibu u zatvorskom logoru Sachsenhausen (Green, 2006: 327). Zgoda koja možda najbolje opisuje što je Staljin osjećao prema svom sinu dogodila se kad je Jakov bio zarobljen. Trebalo je doći do zamjene zarobljenika. Nijemci su za Jakova tražili generala Friedricha Paulusa. Na taj je zahtjev Staljin odgovorio: «Vojnika za maršala ne mijenjam.». Tim potezom pokazao je čvrst karakter, ali nikako nije pokazao očinsku ljubav. Podgorička Republika piše o Staljinovom odnosu sa sinom Vasilijem i kćeri Svetlanom. Drugi sin Vasilij bio je razvratnik i umro je kao alkoholičar, no Staljin ga je svejedno volio te je Vasilij imao određen utjecaj na njega. Bio je razmažen i bahat, postoje primjeri gdje je čak smjenjivao svoje učitelje. Zahvaljujući ocu, postao je general, no ubrzo nakon očeve smrti, odao se pijančevanju. Tako je, vozeći se pijan u autu, usmratio stranog diplomata. Poslan je u progonstvo gdje ga je stalno pijenje i trovanje organizma stajalo života. Staljin je jako volio svoju kći Svetlanu te joj je ispunjavao sve želje, ali samo dok ga je slušala. Na kraju se pobunila protiv njegove strogosti jer joj je on nasilu odabrao muža, nezadovoljan njezinim prvim brakom sa Židovom (<http://forum.krstarica.com/archive/index.php/t>).

Čini se da se Staljin malo ili nimalo zanimao za svojih osam unuka (Green, 2006: 327). Iz svih navedenih primjera vidljivo je da je njegov odnos s djecom bio vrlo čudan, a pogotovo je hladan bio prema Jakovu.

Staljinovo ponašanje i odnos prema revoluciji

Staljin je bio nejasna, povučena i tajanstvena osoba. Rijetko je išao na javne događaje i držao govore. Bio je okrutan i nemilosrdan. Nikita Hruščov⁵ ga je smatrao morbidnim i bolesnim, a u zadnjim godinama života i duševno poremećenim. Neki tvrde da je bolovao od miksedema, koji je posljedica lošeg rada štitnjače i može biti popraćen duševnim poremećajem. Dobar Staljinov opis daje Nikolai Sukhanhov⁶,

koji je kasnije bio pogubljen: «Staljin je ostavljao, ne samo na mene, nego i na druge, dojam sive spodobе koja se tu i tamo pojavljuje, a za sobom ne ostavlja traga.» (Green, 2006: 321). Staljin se naizgled ponašao normalno, ali bio je krajnje samoživ, nikad nije prihvaćao krivnju ni kajanje. Nije osjećao ništa prema drugima, nije mu bio nikakav problem žrtvovati sve one koji su mu proturječili. Jednostavno nije stvarao nikakve emocionalne veze. Vrijedan je Buharinov opis Staljina: «Žalostan je što ne može uvjeriti svakoga, pa tako i sebe, da je veći od svih drugih; ta njegova žalost možda je njegova najljudskija crta...ono demonsko jest činjenica da se zbog te žalosti mora osvećivati svima, a pogotovo onima koji su na neki način viši i bolji od njega...to je sitna duša, zloban čovjek – ne, ne čovjek, nego vrag.» (Green, 2006: 325).

Neka su objašnjenja Staljinovog ponašanja vrlo nerealna. Tako Daniel Rancour-Lafferiere⁷ tvrdi da je Staljin osjećao homoseksualnu sklonost prema Hitleru. No ono što ima više logike jest da se Staljin u istom trenutku i mrzio i obožavao. «Obožavanje je izrazio promičući narcisoidan kult ličnosti. Mržnju je rješavao tako što je uveo strahovladu i okrenuo je prema drugima.» (Green, 2006: 325). Dmitrij Volkogonov⁸

5 Ruski političar, premijer SSSR-a 1954. – 1964.

6 Ruski revolucionar, 1922. pogubljen po Staljinovoj zapovijedi

7 Profesor na Ruskim studijima u Kaliforniji

8 Filozof i povjesničar (1928. – 1925.)

pretpostavlja da je Staljin pokretala moć, dok Robert Tucker⁹ tvrdi da to nije bila samo moć, već i želja za slavom. No ipak, nikad nije koristio svoju moć za razmetanje, ono mu je bilo antipatično i ismijavao je to kod drugih (Overy, 2005: 12).

Volio je neslane i djetinjaste šale kao što je bilo postavljanje trulih rajčica na stolice gostiju. Često je znao tjerati goste na igru pogađanja vanjske temperature, a ako bi promašili morali bi popiti čašicu votke (Green, 2006: 325). Nije trpio uljudnost, a u društvu je bio prost i neodgojen (Overy, 2005: 10) Imao je malo prisnih prijatelja, vjerojatno zbog svoje loše naravi i straha ljudi da mu se približe jer je bio jako nepredvidljiv. Overy tvrdi da je unatoč toj lošoj naravi, znao biti veseo i prijateljski raspoložen kad mu je to trebalo (Overy, 2005: 11). Osjećao je duboko nepovjerenje prema drugima, što je graničilo s paranojom. Bio je opsjednut sumnjama, bojao se urota i atentata. Jeo je

tek nakon što bi netko drugi kušao hranu, za pripremu čaja posebno ga je vadio iz zapečaćenih paketa, zrak se u njegovom stanu u Kremlju provjetravao zbog eventualnih otrovnih čestica. (Green, 2006: 326). Ako se bolje razmisli, možda je taj strah osjećao s razlogom jer je zbog svojih postupaka imao mnogo neprijatelja. Ustajao je kasno i kasno je lijegao. Nije bio sklon alkoholu, pio je malo, obično gruzijsko vino. No zato je uživao gledajući kako se njegovi gosti opijaju (Overy, 2005: 12). Je li to bilo zbog toga što ljudi nakon što popiju budu iskreniji ili je osjećao još veću moć nad njima kad su bili pijani ili je jednostavno volio da se ljudi zabave, ne može se sa sigurnošću tvrditi. Staljin je nezasićen i kritički čitao, u svojoj biblioteci imao je četdeset tisuća knjiga. Cijenjeni britanski povjesničar

9 Američki povjesničar

Richard Overy Staljinu opisuje kao lukavog, dobro obaviještenog, opreznog, organiziranog i inteligentnog čovjeka (Overy, 2005: 9).

O tome koliko je Staljin uistinu bio marksist i revolucionar postoje različita mišljenja. Lenjin ga nije volio: «Kad je postao generalni sekretar, drug Staljin koncentrirao je neograničenu vlast u svojim rukama i nisam uvjeren da će on uvijek uspjeti dovoljno pažljivo iskoristiti tu vlast.». Tražio je Staljinovo uklanjanje i imenovanje tolerantnijeg i manje hirovitog zamjenika

(Overy, 2005: 1-2). Green tvrdi da je njegov odnos prema ljudima manje obilježen marksizmom, a više doživljajima iz djetinjstva i puberteta (Green, 2006: 325), dok Overy tvrdi da je jedina i dosljedna nit u cijeloj njegovoj djelatnosti bila opstanak revolucije i obrana prve socijalističke države (Overy, 2005: 13).

Istina je vjerojatno

negdje u sredini jer su velik utjecaj na njega imali i revolucija te doživljaji iz djetinjstva i puberteta.

Moć nad masom

Kad god se razmišlja o diktatorima i totalitarnim režimima, čovjek se uvijek zapita kako je tim diktatorima i vođama uspjelo zavesti tolike narodne mase da ih bespogovorno slijede bez obzira koliko njihove radnje bile nemoralne, nenormalne i neljudske. Fromm u svom djelu *Autoritet i porodica* iznosi mišljenje da je to zato što autoritarno društvo stvara i zadovoljava one potrebe koje rastu na osnovi sadomazohizma. Zadovoljenje koje počiva u mazohizmu negativne je i pozitivne vrste. Negativno, kao oslobođenje od strepnje, odnosno

Ruže za Staljina (1949.)

pribavljanje zaštite osloncem na silnu moć. Pozitivno, kao zadovoljenje vlastitih želja za veličinom i jačinom stapanja s moći. Mjera strepnje u društvu djeluje na donje slojeve tako da pojačava njihov oslonac i njihovu vjeru u autoritet (Fromm, 1986: 89-91).

Jedan od čimbenika koji zasigurno povećava snagu diktatora loša je ekonomska situacija zbog koje narod osjeća očaj te ga je zbog toga lakše izmanipulirati, obećavajući bolje sutra. To je činio Hitler u Njemačkoj, a isto tako i Staljin u SSSR-u pod krinkom novog i pravednog sustava jednakosti – komunizma. Autori Cartwright i Biddiss navode da u takvim situacijama djelovanje bolesna čovjeka, koji ima izvrsnu moć uvjeravanja gomile, može kod čitave nacije izazvati maniju proganjanja i masovnu histeriju (Cartwright, Biddiss, 2006: 234).

Staljin je bio vješt organizator i manipulator, bio je sposoban zavarati i očarati narod, bio je sposoban iznositi uvjerljiva objašnjenja svoje politike. To mu je olakšavao i kult ličnosti stvoren oko njega. Prikazivan je kao srdačan očinski lik koji puši lulu, voli djecu i ima jednostavan ukus (Green, 2006: 321). On je uspio očarati narod i ostati tako dugo na vlasti jer se poklopilo nekoliko čimbenika. Na vlast je došao kad je zemlja bila u teškoj situaciji, bio je dovoljno inteligentan i vješt da izmanipulira narodom te dovoljno hrabar ili možda lud da poduzme određene korake.

Jedna Staljinova izjava možda daje najbolji pogled na njegov psihološki profil: «U životu je najslađe odabrati žrtvu, pažljivo pripremiti udarac, čvrsto udariti, a zatim otići u krevet i mirno spavati.» (Overy, 2005: 10-11). Ta izjava prikazuje hladnokrvnog i okrutnog čovjeka bez savjesti, kakav je Staljin i bio. To je i više nego egzaktno potkrijepio skrivivši smrt pedeset milijuna ljudi. Bio je inteligentan, sposoban, ali i emotivni invalid. Malo je vjerojatno da je Staljin bolovao od neke psihičke bolesti, ali njegovo ponašanje i njegova djela ostavljaju dojam poremećenog čovjeka, sadista i psihopata. No unatoč svemu, povijest će ga pamtiti kao jednu od najznačajnijih osoba dvadesetog stoljeća.

Literatura:

1. Antonov-Ovsejenko, Anton: *Staljin – portret tiranina*, Naprijed, Zagreb, 1986.
2. Cartwright, Frederick F., Michael D. Biddiss: *Bolest i povijest*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006.
3. Deutscher, Isaac: *Staljin – politička biografija*, Globus, Zagreb, 1967.
4. Fromm, Erich: *Anatomija ljudske destruktivnosti II*, Naprijed, Zagreb, 1986.
5. Fromm, Erich: *Autoritet i porodica*, Naprijed, Zagreb, 1986.
6. Green, Vivian H. H.: *Ludilo kraljeva*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006.
7. Overy, Richard: *Diktatori - Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.
8. Radzinski, Edvard: *Staljin*, ITG, Zagreb, 2000.
9. Souvarine, Boris: *Staljin*, Globus, Zagreb, 1989.

Internet:

1. <http://forum.krstarica.com/archive/index.php/t-40410.html>

